

SZAKÁLY ORSOLYA

VAY MIKLÓS ÉS AZ 1807. ÉVI ORSZÁGGYŰLÉS

Egy közéleti botrány családi levelek tükrében

Az 1807. évi diéta

A napóleoni háborúk időszakában egymást érték a magyar országgyűlések. A bécsi kormányzat kénytelen volt újra és újra összehívni a diétát, mivel nem tudta megkezelni a megyei szerveket az adóbehajtásban és a toborzásban. A ország kiélezett és ellentmondásos helyzetéből adódó feszültségek leginkább ezen alkalmakkor kerültek felszínre. Nem kecsegtetett sok jóval a pozsonyi béke időszakában tervezett országgyűlés sem. Ennek fő célja a szokásos adó és újoncozás megszavazása mellett a birodalom egyre mélyülő pénzügyi válságának megoldása volt.¹

Az először 1806 novemberére tervezett országos gyűlést a következő évre halasztották azzal a kimondott céllal, hogy a rendelkezésre álló idő alatt kedvező hangulatot teremtsenek az udvar követelései számára. József nádor többszöri sürgetése azonban, hogy az udvar orvosolja a legsúlyosabb sérelmeket az országgyűlés megnyitása előtt, nem talált meghallgatásra. A rendek megnyerésére csupán annyi történt, hogy ezúttal Budára hívták össze a diétát 1807 áprilisára.²

Az uralkodó proposíciói kiterjedtek a hadsereg állandó létszámon tartásának rendezésére, a kontribúció felemelésére, a nemesi felkelés szabályozására és egy az államhitel megszilárdításához szükséges segítség kérésére.³ Tették ezt a nádor azon nyomatékos kérése ellenére, hogy vagy csak a katonai, vagy csak a pénzügyi kérdés kerüljön megvitatásra. A megszavazandó pénzsegély összegét előzetes igények 40 millió forintra tették. Sarkalatos kérdése volt még a diétának a katonai állítás, mégpedig nem csupán a kiállítandó újoncok száma, hanem a kiállítás módja

1 Benda Kálmán feldolgozása az 1795–1812 közötti időszakról: Magyarország története, 1790–1848. Főszerk.: Mérei Gyula. I. köt. Bp., 1980. 448. p.; A magyarok változó reakciójára a francia fenyegetésre: *Kosáry Domokos*: Napóleon és Magyarország. Bp., 1977.; *H. Balázs, Éva*: Notes sur les relations franco-hongroises. Berzeviczy et Napoléon. In: *Annales Historiques de la Révolution Française* (1973) 245–263. p.

2 *Wertheimer Ede*: Az 1807-ik évi magyar országgyűlés. In: *Századok*, 29. (1896) (a továbbiakban: *Wertheimer*, 1896) 296. p.

3 *Domanovszky Sándor*: József nádor élete. Bp., 1944. (a továbbiakban: *Domanovszky*, 1944) 85. p.

is vita tárgyát képezte. A hagyományos toborzással szemben az udvar az újonc-állítási kötelezettség bevezetésére törekedett.⁴

Az április 5-én megnyíló országgyűlés júliusban megszavazott 12 000 újoncot az udvar által kért módon, de a hadsereg további utánpótlásában ragaszkodott a hagyományos toborzási rendszerhez. A másik fontos ügyben, a pénzhozzájárulásban, a rendek felajánlották segélyként (subsídium) „a földbirtok tiszta jövedelmének hatodát, illetve az ingó vagyon becsértékének 1%-át”.⁵ Az udvar azonban égető pénz- és katonaszükségletének kielégítése után, mint már annyiszor, most sem mutatott hajlandóságot a rendi sérelmek orvoslására.

Ebben a feszült légkörben került sor báró Vay Miklós tábornok (1756–1824) 1807. július 17-i beszédére a felső tábla nyilvános ülésén. Az oly nagy vihart kiváltott beszéd eredeti latin formában már nyomtatásban is megjelent.⁶ A nádor a megvádolt és rangjától megfosztott Vay ártatlanságát akarta bizonyíttatni azzal, hogy utasította a szabadon elmondott beszéd írásba foglalására.⁷ Ez hamarosan meg is történt, a latin szöveg rögtön együtt készült a túlcizellált és egyes helyeken értelemzavaró hibákat tartalmazó német változattal. Ezt a két hasábosan egymás mellett futó szöveget hitelesítették — szintén a nádor utasítására és Vay kérésére — többben, akik tanúi voltak a felsőházi felszólalásnak. Közülük egyesek nyomatékosan ki is jelentették, hogy a beszéd sem az uralkodót, sem a nemzetet nem sértette.⁸

Vay beszédében az 1791:XIX. törvénycikk értelmezése ürügyén a megszavazott segélyen kívül az udvar részére felajánlható ún. „magánadományok” (privat oblat) ellen szólt. Értelmezésében a fent említett törvénycikk ezek adását megtiltja.

4 *Wertheimer Ede*: Ausztria és Magyarország. Bp., 1884. (a továbbiakban: *Wertheimer*, 1884) 238–273. p.

5 Uo. 261. p.

6 *Domanovszky Sándor*: József nádor iratai (Magyarország újjabkori történetének forrásai.) II. köt. 1805–1807. Bp., 1929. (a továbbiakban: *Domanovszky*, 1929) 767–769. p.

7 Az esetre vonatkozó iratok egybegyűjtve megtalálhatóak: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményének Levéltára, A Vay család golopi levéltára (= Golopi lt.) K–1, Kii IV. 3. Ebben található az erre vonatkozó német levél is (kelt: Bécs, 1807. augusztus 8.) Kiadta: *Domanovszky*, 1929. 766–767. p.

8 Vay beszédének hitelességét aláírási sorrendben a következő személyek igazolták: Ürményi József országbíró, gr. Brunswik József tárnokmester, gr. Haller József, Verhovác Miksa zágrábi püspök, gr. Szapáry János, a nádor főudvarmestere, ócsai Balogh Péter, Zólyom megye főispánja, gr. Szapáry József, gr. Zichy Ferenc főpincemester, kellemesi Melczer László nádori főlélmester, Mitterpacher Dániel püspök és helytartótanácsos, kessellőkői Majtényi László királyi tanácsos, honti követ, Péchy János sárosi követ, Kállay Miklós szabolcsi követ, Ragályi Ábrahám tornai követ, gr. Illésházy István, Trencsén és Liptó megye örökös főispánja.

Az önkéntes felajánlásokban Vay a hivatalok venalitásának távoli veszélyét érzekelte és érzékeltette. Elrettendő példaként Franciaországot állította, bár sietve hozzátette, hogy I. Ferenc személye önmagában is biztosíték ezen fenyegetés elhárítására, mégis ez lett a beszéd vitatott eleme.

Vay nyilvánvalóan, mint az az itt publikálásra kerülő levelekből is világosan kiderül, azt akarta szavaival elősegíteni, amit ő az udvar érdekének vélt. Azért szólt a magánfelajánlások ellen, mert úgy vélte, hogy ezzel az eszközzel egyes mágnások — egy jelentős, de vagyonukhoz képest csekély összeg önkéntes felajánlásával — kivonják magukat az országgyűlés által megszavazott subsidium fizetése alól. Vay ugyan név szerint senki ellen nem szólt, de a korabeli közvélemény értelmezése alapján elsősorban gróf Széchényi Ferencre vonatkozott kritikája.⁹

Vayt beszéde miatt a elnöklő nádor megintette, és kijelentette, hogy az ő értelmezése szerint a vitatott törvénycikk csupán az országgyűlésen kívül tiltja meg adó szedését és nem vonatkozik a „privat oblatá”-ra. Ezzel az ügy azonban még korántsem zárult le. A nem eléggé taktikus és rosszul időzített beszédet és az ezt sérelmező magánfeljelentést egyes udvari körök egy József nádor elleni akcióra használták fel. Mi több, megfosztatták frissen szerzett tábornoki rangjától¹⁰ Vay Miklóst, a nádor legfőbb tanácsadójának, Vay Józsefnek édestestvérét. József nádort felháborította a jogkörébe nyilvánvalóan beavatkozó döntés. Az országgyűlés mindkét házában nagy volt a felzúdulás. Joggal vetődött fel a követek és felsőházi tagok sérthetlenségének kérdése: az, hogy Vay, aki nem katonai minőségében vett részt a diétán, egy beszéde miatt, meghallgatás nélkül bűnhődött katonai rangjának elvesztésével. Az ezt sérelmező feliratot József nádor csupán sok manőverezés árán tudta egyre későbbre halasztani, mivel félt, hogy a rendek erőteljes fellépése rontani fogja Vay kegyelmi esélyeit.

Vay Miklós a kegyvesztés híréül vétele után nyomban Bécsbe sietett, hogy a nádor segítségével visszaszerezze elvesztett katonai rangját. Szeptember 9-én írásban alázatosan bocsánatot kért uralkodójától meggondolatlanságáért, és biztosította őt feltétlen hűségéről.¹¹ Vay folyamodványát a nádor maga terjesztette I. Ferenc elé, aki hajlott a megbocsátásra, de csupán azzal a feltétellel, hogy a visszahelyező irat tartalmazza az „aus besonderer Allerhöchsten Milde und Gnade geschehene

9 A felsőházi reakcióra Vay beszédére: Kazinczy Ferenc Cserey Farkashoz, Széphalom, 1807. okt. 7. Kazinczy Ferencz összes művei. Levelezés. V. köt. 1807. május 1.–1808. június 30. Közzéteszi: Váczy János. Bp., 1894. 179–181. p.

10 Vay Miklóst 1807 márciusában léptették elő tábornokká (Generalmajor).

11 A bocsánatkérés szövege latin és német, a két szöveg hasábosan fut egymás mellett. Kelt: Bécs, 1807. szept. 9. Golopí lt., K–1, Kii IV. 3. Kiadva: *Domanovszky*, 1929. 805. p.

Wiedereinsetzung” (különös királyi jóindulatból és kegyből történő visszahelyezés) kifejezést. Bármennyire igyekezett is, a nádornak nem sikerült töröltetnie ezt a rendi önérzetet sértő kitétel.¹²

A visszahelyezést elrendelő iratot az uralkodó végül szeptember 13-án hagyta jóvá.¹³ Bár a rehabilitáció kihirdetése szeptember végéig húzódott¹⁴, már ekkor véget ért Vay személyes kálváriája. Utolsó levelét szeptember 7-én írta Bécsből, és a kegyelmi folyamodvány beadása után — már minden bizonnyal egy kedvező elbírálás ígéretével — tért vissza családjához Pestre.

Az országgyűlést és ebben Vay beszédét, illetve annak következményeit: Vay katonai rangjától való megfosztását és az azt követő felzúdulást, József nádor Vay mellett való határozott kiállását, majd Vay visszahelyezését már részletesen feldolgozták.¹⁵ Ezek a tanulmányok azonban elsősorban az eseménytörténetre koncentráltak, ezért jelen dolgozat szeretné az ügyről kialakult képet a királyhú, lefokozásától kétségbeesett Vay Miklós személyes érzéseiről árulkodó források közzétételével kiegészíteni. A megpróbáltatásaira vonatkozó hivatalos iratokat Vay Miklós még életében egybegyűjtötte, és csatolta ezekhez az ügyet érintő családi levelezést is. A 34 személyes levélből álló gyűjteményből 14 kínál a politikai viharon túlmutató tanulságokat is.

Ezen 14 levél közreadásának célja bemutatni a szűk család reakcióját erre a rendkívüli csapásra. Fény derül ezekből a férj és felesége közötti harmonikus és szoros kapcsolatra, a Vay fivérek közti meleg és gondoskodó szeretetre. Nyilvánvalóvá válik az is, hogy hogyan karolta fel a Bécsben a rehabilitásáért küzdő Vayt,

12 A kegyelem szövegére vonatkozó levelezést l. *Domanovszky*, 1929. József nádor Ferenc császárhoz, Bécs, 1807. szept. 9.; és József nádor Ferenc császárhoz, Bécs, 1807. szept. 10. 806–815. p.

13 A kegyelem végleges szövege (Golopi lt., K–1, Kii IV. 3.): „Miatán báró Vay Miklós Hozzám folyamodott a mellékelt folyamodványban, amelyben beismeri botlását, amelyet az országgyűlés július 17-i nyilvános ülésén megtartott meggondolatlan beszédével elkövetett; és elvesztett kegyem miatti fájdalommal és az uralkodója és hazája iránti hűségét és tisztességes érzelmeit újból bizonygatva azért könyörgött, hogy helyezzem vissza korábbi katonai rangjába. Így hát arra a döntésre jutottam, hogy az említett Vay Miklóst újra kegyembe fogadom, és kegyesen ismét neki adományozom a tőle elvett tábornoki rangot.” A teljes német szöveget l. *Domanovszky*, 1929. 814–815. p.

14 A karok és rendek köszönő felirata Vay Miklós és a szólásszabadság ügyében 1807. szept. 29-re datálva: Golopi lt., K–1, Kii IV. 3. Kiadva: *Domanovszky*, 1929. 836–837. p.

15 *Horváth Mihály*: Magyarország történelme. VIII. köt. Bp., 1873. 318–320. p.; *Domanovszky*, 1944. 63–148. p.; *Wertheimer*, 1884. 238–273. p.; *Wertheimer*, 1896. 293–309. p. és 396–412. p.

illetve személyében a végig Pesten tartózkodó Vayné a tágabb család, a vajai Vayokkal szövevényes rokon kapcsolatban álló Telekiek és nem különben a protestáns közösség prominens tagjai is.

A levelek túlnyomó részben magyar nyelvűek. Vay Miklós badeni születésű hitvesének mindig magyarul írt. Vayné pedig hol magyarul, hol németül tudósította férjét. Teljességgel magyar nyelvű azonban Vay Miklós levélváltása fivérével. A magyar levelek közzétételkor pótoltam az értelemzavaró ékezetelhagyásokat, illetve a sokszor hiányzó központosítást. A mindenkori levélfíró által eszközölt egyértelmű javításokat nem jelzem külön.

A levelek teljes megértéséhez szükségesnek látszik Vay Miklós életpályájának felvázolása. Annak az embernek az életpályáját, aki élete során az ország minden sorsfordító eseményében részt vett, de valójában az érdeklődés középpontjába csupán az 1807. évi diéta ezen általa távolról sem kívánt eseményei állították.

Vay Miklós élete

Sajnos csupán apró töredékekből állítható össze vajai Vay Miklós borsod-zemplén megyei református birtokos élete. Legfontosabb kiadott forrásunk feleségének, Adelsheim Johannának életírása, amely előbb német, majd rövidített formában magyar nyelven is megjelent.¹⁶ A Vay család golopi levéltárának csupán 29 csomót kitevő anyaga vészelte át az elmúlt közel kétszáz év hanyattatásait, ma ezt a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményének Levéltárában őrzik.

Vay Miklós 1756. szeptember 6-án született nagyanyja házában, Serkén.¹⁷ Apja Vay Ábrahám királyi tanácsos volt, aki 1762-ben halt meg. Anyja, a szintén Vay családból származó Wass Anna a „kuruc” Vay Ádám unokája volt. Legidősebb fivére, a más anyától született Vay István (†1800) mellett, két édesbátyja volt: Dániel (†1798) és József (1752–1821).¹⁸

Vay Sárospatakon kezdte iskoláit, majd nagybátyja, Vay László ezredes biztatására 1776-tól a Bécs melletti laimgrube-i hadmérnöki akadémián tanult tovább.¹⁹

16 *Jókai Etelke* (ford.): Emlékek B. Vay Miklósné, Adelsheim Johanna báróné leveleiből. Bp., 1888.

17 Uo. 45. p.

18 *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. XII. köt. Bp., 1865. 103. p.

19 A hadmérnöki akadémia matrikuláit közli: *Gatti, Friedrich*: Geschichte der k. k. Ingenieur-

Arról is tudomásunk van, hogy ebben az évben lépett be a bécsi Koronázott Reményhez szabadműves páholyba, valószínűleg atyai barátja, Báróczy Sándor hatására.²⁰ Az iskola elvégzése után Vayt Aradra, majd a Theresienstadti várhoz²¹ (Csehország) vezényelték. 1783-ban bátyjával, Dániellel együtt bárói címet kapott. Később egy tábornok kísérőjeként Németalföldre került, innen indulva 1785 telétől 1788 januárjáig bejárta Franciaországot és Angliát, ahol mohó érdeklődéssel tanulmányozta a technikai és természettudományos újdonságokat.²²

1788-ban visszatért ezredéhez. Belgrád ostrománál amúgy is gyenge jobb szeme megsérült, sőt szembaja olyannyira elhatalmasodott rajta, hogy megduzzadt jobb szemét becsukni sem volt képes. Ez arra készítette, hogy Európa legnevesebb szemorvosainak véleményét kérje ki. Elutazása előtt azonban még aktívan részt vett követként az 1790–91. évi országgyűlés munkájában.²³

Vay számára nagy anyagi megterhelést jelentett az újabb nyugat-európai utazás. Az út fedezetét csak úgy teremthette elő, hogy eladta gr. Batthyány Károlynak egy — korábban Angliából hozott — gyapjúfonógép szabadalmát²⁴ és egy másik, 2000 orsóval működő pamutfonógép mintáját 15 000 forintért.²⁵ Vay utazása során jeles orvosprofesszorokat keresett fel: először a göttingai Richterhez, majd a londoni Hunterhez és a bécsi Prochaskához fordult. Szeme menthetetlennek bizonyult, végül Prochaska doktor végezte el jobb szemének eltávolítását 1796-ban.²⁶ Vay fogyatékosságára hivatkozva 1793-ban kapitányként szerelt le a hadseregből.

und k. k. Genie-Akademie, 1717–1869. Wien, 1901. 309. p.

20 *Abafi Lajos*: A szabadművesség története Magyarországon. Bp., 1993. (Reprint kiadás) 119. p.

21 Itt találkozott vele Kazinczy László. Erről számol be egy levelében (Drezda, 1782. május 8.), valószínűleg Kazinczy Ferencnek. In: Kazinczy Ferenc összes művei. Levelezés. I. köt. 1763–1789. Közzéteszi: Váczy János. Bp., 1890. 28 p.; Vay áthelyezéseiről, illetve szabadsága meghosszabbításairól: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv (= ÖStA KA) Protokoll des Wiener Hofkriegsrates (= HKR Prot.) 1781: J 1198; J 1405; Uo. 1785: G 1250; G 3499; J 862; 1787: J 239–240.

22 A hosszú nyugat-európai utazás feldolgozását külön tanulmányban végzem majd el.

23 *Marczali Henrik*: Az 1790–91. országgyűlés. II. köt. Bp., 1907. 120. p.

24 A szabadalomról beszámol: Hadi és más nevezetes történetek. Bécs, 1789. I. 43–44. p.

25 A gyapjúfonógépet Battyány Burgón munkába is állította, Vayjal többször konzultált ennek működéséről, személyesen és levélben egyaránt. Battyány meleg hangú baráti levelei Vayhoz megtalálhatók: Golopi lt. M-15, Kii. IV. 4. és M-17, Kii. IV. 4.

26 *Bendefy László*: Orvostörténeti adatok a Vay család golopi levéltárából. In: Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica, 20. (1961) 207–208. p.

Nyilvánvaló, hogy Vayt nem törte meg ez a fájdalmas és hosszan elhúzódó betegség. Még akkor is az újdonságra nyitott és tanulni vágyó volt, amikor utazásának fő oka már a gyógyulás keresése.²⁷ Külföldi utazásait ügyesen felhasználta arra, hogy a birtokán is termelt tokaji borokat külföldön népszerűsítse. Tudunk elképzeléséről, hogy esetleg rendszeres borkereskedelemet épít ki, de konkrét adatunk csak arra van, hogy 1790-ben és 1791-ben Bécsbe és Londonba maga után kéretett speciális „butellák”-ban szállított aszúbort. Ezek főleg baráti ajándéku szolgáltak.²⁸

Vay — feleségének utólagos beszámolója szerint — 1792-ben Párizson keresztül tért haza, és otthon emiatt gyanúba is keveredett, később köztársasági hajlamokkal vádolták. Olyannyira, hogy a jakobinus összeesküvéssel kapcsolatban ki is hallgatták. Egykori csegei udvarbírája — egy bizonyos Babocsay János — jelentette fel.²⁹ Később elejtették ellene a vádat.

A leszerelt katona gazdasága fellendítésébe fogott. Ebben is korszerűsége törekedett. A kor modern ekéit és vetőgépeit használta, ebben néhány követőre is talált.³⁰ Csegén és Nádudvaron 18 évre elengedte néhány jómódú paraszt robotját bizonyos számú fiatal igavonó barom beszolgáltatása fejében. Legnagyobb sikerének a burgonya- és lóheretermesztésben elért eredményeit tekintette. Újító szellemére jellemző, hogy igen örült, amikor bugonyaföldjeit a parasztok dézsmálták.³¹ Ezt is a burgonya népszerűsítése egyik módszerének tekintette.

27 Vay özvegye így számol be férje tevékenységéről: „Még azt az utazását is hazája javára és saját tapasztalatai gyarapítására iparkodott fordítani! Különbféle szántó-vető eszközöket, ugy- szinte az akkoriban nagyon magasztalt Cook-féle vető gépet szerzett; azonkívül vett egy odométerrel ellátott kocsit, hogy a tiszántúli rendezetlen elfogatok és pósta közlekedésen segítsen vele. Ezt a kocsit azután felpakolta mindenféle, Magyarországon részint nem ismert, részint figyelembe nem vett, különféle vetőmagvakkal; még egy mérő jól szállítható burgonyáról sem feledkezve el; a burgonya iránt hazánkban még általános volt akkor az ellenszenv, de neki sikerült, azt Szabolcs-, Borsod- és Zemplén megyékben meghonosítani és kedveltté tenni.” *Jókai E.*: i. m. 50. p.

28 *Dobrossy István*: Egy hegyaljai főúri család (a Vayak) kapcsolata a miskolci görög borkereskedőkkel a 18. században. In: Város és társadalom a XVI–XVIII. században. *Studia Miskolciensia*. 1. A Miskolci Egyetem történettudományi tanszékeinek konferenciáján elhangzott előadások anyaga. Mályi, 1992. dec. 15–16. Miskolc, 1994. 146. p.

29 A magyar jakobinus mozgalom iratai. S. a. r.: Benda Kálmán. Bp., 1957. LXXXI. p.; *Domanovszky*, 1929. 291–292. p.

30 Gr. Kállay János levele Vay Miklóshoz, Biri, 1792. szept. 27., amelyben Kállay új típusú ekét kér Vaytól. Golopi lt., M-16, Kii. IV. 4.

31 *Jókai E.*: i. m. 52. p.

Vay Miklós későn házasodott, 1799. június 1-jén vette el a badeni nagyhercegségből származott báró Adelsheim Johannát (1776–1863). A bárói családból származó hölgy a badeni tartománygrófi udvarnál nőtt fel,³² innen eredtek előkelő társadalmi kapcsolatai.³³

Adelsheim Johannának ez már második házassága volt. 1796. január 10-én kötött házasságot a jómódú Puky András gránátos kapitánnyal, aki Napóleon itáliai hadjárata során 1797-ben elesett.³⁴ Az alig 21 esztendőes gyermektelen özvegy volt férje rokonaihoz költözött, és Vay Miklóssal 1798 októberében ismerkedett meg egy szüret alkalmával Zsolcán.³⁵ Házasságukból két fiú született, a később nagy közéleti pályát befutó Miklós 1802. április 29-én és Lajos 1803. november 8-án.³⁶

Az energikus és kísérletező hajlamú Vayt 1802-ben, amikor az országgyűlésen Borsod megyét képviselte, I. Ferenc császár megbízta a Körös szabályozásának felügyeletével.³⁷ A kultúrától sem idegenkedett, adakozott a Nemzeti Színház javára, sőt Csokonai síremlékére is.³⁸ Ezenkívül ő is tervezte egy álló híd építését Pest és Buda közé.³⁹

Nem szakadt el a katonáskodástól sem, fél szemmel is végigszolgált a nemesi fölkelést, 1807 márciusától tábornokként.⁴⁰ 1809-ben azonban végleg leszerelt a hadseregtől.⁴¹ Ezentúl haláláig már csak gazdasága és a Debrecen mellett alapított

32 Vay Miklós: Emléklapok vajai báró Vay Miklós életéből. Bp., 1899. 12. p.

33 Együtt nevelkedett a későbbi bajor királynéval, illetve a jövődő orosz cárnéval (Erzsébettel).

34 *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. XIV. köt. Bp., 1914. 1013. p.

35 Vayné így jellemzi férjét: „Meg voltam győződve, hogy Vay nem tartozik a mindennapi emberek közé, hogy nejtől sokat fog követelni, s hogy hosszú nőtlensége és contemplatív élete folytán, olyan eszmék gyökereztek meg lelkében, melyek a mindennapi élettől nagyon eltérők; azonban nemes szívhajlamával s a közjóért minden fáradsággal megküzdő törekvéseivel úgy megnyerte egész vonzalmamat, hogy elfogadtam házassági ajánlatát.” *Jókai E.*: i. m. 56. p.

36 *Wurzbach, Constant von*: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. 50. Theil. Wien, 1884. 38. p. és a családja.

37 A folyószabályozásnál Angliából hozott szintezőműszert alkalmazott. Erről: *Bendefy László*: Szintezési munkálatok Magyarországon, 1820–1920. Bp., 1958. 47–48. p.

38 Kis Imre levele Kazinczy Ferenchez, Debrecen, 1807. jún. 21. In: Kazinczy Ferencz összes művei. Levelezés. V. köt. 1807. május. 1.–1808. június 30. Közzéteszi: Váczy János. Bp., 1894. 505. p.

39 *Fest Sándor*: Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig (Akadémiai értekezések a nyelv- és széptudományok köréből, XXIII. 7) 16–17 p.

40 *Vay M.*: i. m. 11. p.

salétromüzeme ügyeinek szentelte energiáit. 1816-ben véglegesen Pestre költözött. 1824-ben májusában halt meg — a halál oka tüdőelégtlenség volt.⁴²

FORRÁSOK

1. Vay József Vay Miklóshoz, Pest, 1807. augusztus 13.

[Vay Miklós írásával:] A bátyám Vay József Úr levele
13 Aug.

Édes Ötsém.

Ime küldök 3. rendbeli Attestatumokat. Az a mellyen a Proto Notarius⁴³ van, előttem leg többet nyom. Szükségesnek véltem némelly jelen volt Vármegyék Követcitol is vinni⁴⁴. Mert e próbája, hogy a Nemzet se volt sértve. Meg próbáltam G. Széchénit⁴⁵ is. Olyanok voltak minei, mint írása. Abba meg vagyok győződve, hogy tudott ezen Delatióról. Úgy láttzik nekem a matskát akarták ütni, hogy a Nádor Ispány érezze. Alacsonyságok ezek. Bizony jobban meg érdemlené az úton állónál a büntetést mind az a ki a Fejedelemnek hazud. Annyival inkább a Királyi Ház egymáshoz való bizodalmit gyengiti.

Nem tudom meg van e nállad a Babotsai⁴⁶ Sententiája. Vallyon nincsenek e a mostani dolgok a Németh János⁴⁷ hitetlen Relatióival nexusba.

41 ÖStA KA Verzeichnis der kaiserlichen Generals bis zum Jahre 1815. Archiv-Behelf. 339-3-39.

42 Horváth Gábor prédikátor halotti beszéde Vay temetésén Zsolcán: Golopi lt., F-4, Kii. IV. 6. A katonai hatóságok jelentése Vay haláláról, amely kimondja, hogy nem jár neki katonai végtisztesség: ÖStA KA HKR Prot. 1824. G 1 14/13. Haláláról a következő tudósítások számoltak be: Tudományos Gyűjtemény, 1824. IX. köt. 123. p.; Vereinigte Ofner und Pester Zeitung, 1824. Nr. 40. 558–559. p.

43 Kellemesi Melczer László nádori ítélmester.

44 Az aláíró vármegyei követek: kesellőkői Majtényi László királyi tanácsos honti követ; Péchy János sárosi követ; Kállay Miklós szabolcsi követ; Ragályi Ábrahám tornai követ.

45 Gr. Széchényi Ferenc (1754–1820).

46 Vay Miklós csegei birtokának udvarbírája elbocsátása után feljelentette Vay Miklóst, hogy részt vett a jakobinus összeesküvésben.

Eseted itt attentiót csinál. Amint hallom a Katonáknak nem kevesbé tettik vissza, mint nekünk, minden meg halgatás nélkül esett büntetésed. Az enyimek köszöntenek. Adjon a jó Isten erőt ezen Kereszt békességes el hordozására. Tancson⁴⁸ meg se többet, se kevesebbet nem szólni, mint a mennyi szükség. Mutassa meg a' módot, mellyen a Király cum dignitate tehessen igazságot. Én egyetlen egy útnak látnám a hamis delátor ki adását, és publica actio alá rekesztését. Még pedig ha a' Diaeta Tagja cum citatione ad Triduum. E lenne az a mi a Nemzet Sérelmét is orvosolná, a Király igazságát is tündököltetné. De félek tőlle azok között kik az ál utakat szeretik kevés aprotátiót kapna ez a vélekedés. Én benne meg vagyok győződve, hogy a Fejedelemre nézve ennél jobb effectust semmi se tenne. Várom tudósításodat, 's lések míg élek

Pest 13. Aug 1807.

hiv testvéred 's szolgád
Vay Josef

P. S. Ide rekesztem az éppen ez órában vett rendelet Zabolcsnak in Paribus. Talán jó lenne ezt a Palatinusnak, ha szükség Deákra fordítva közlened. Meglátná, hogy nem magadé Opiniod. Mit tegyünk mi? Kiknek kötelességünk a benned büntetett vélekedést oltalmazni.

G. Sziráky⁴⁹ nem volt azon Sessióba. Püspök Somogyi⁵⁰, G. Nádasdi⁵¹ nem leltém. Úgy a többit.

2. Vay Miklós levele Vay Miklósnéhez, Bécs, 1807. augusztus 14.

[címzés:] Madame
Madame la Baronne de Vay neé Baronne d'Adelsheim
à Pesth⁵²

47 Királyi jogügyi igazgató, a jakobinus per ügyésze.

48 tanítson

49 Gr. Cziráky Antal Mózes (1772–1852), a magyar kamara elnöke, később országbíró.

50 Perlaki Somogyi Lipót, 1806. június 15-től szombathelyi megyés püspök, (†1822).

51 Valószínűleg Nádasdy Lipót gr. (1772–1836), valódi belső titkos tanácsos, komárom megyei főispán, helytartótanácsos.

52 A címzés ugyanez az összes Vaynéhoz írt levélen.

Édes Angyalom!

A Palatinus az én dolgomat egészen a magáénak tette. Principiumai ezen dologba ezek. A Diaetának Feje a Palatinus, és hogy minden a maga rendin mennyen arról a Palatinus responsabilis. — A Palatinusnak van hatalma, hogy kit kit, ha az közszendesség, illendőség, annyival inkább az Királyi Felség tekintete ellen vétne, nem csak meg intse, de azonnal a Királyi Tábla által meg csitíttesse.

Ha én vétettem volna az óvé lévén a Responsabilitas, ő hibázott volna, hogy meg nem büntet[te]ttem. — Nem büntetett meg *Actióval* mert ok reá nem vólt. Azt tartya, hogy bár melly Capitalis hibát tenne is valaki a Diaetalis Sessióba azt nem más, hanem az ott helybe lévő Királyi Tábla ítélné meg. Ezen Judicatus alól ki venni lehetetlen. Mit mondtam én a Diaetán azt mindjárt akkor másnap a Palatinusnak által adtam, ezt most ő Felségének által adta ő Császári Hertzegsége. (A subscribáltakat pro meo usu vissza adta). Kérte ő Felségét, hogy ártatlanságomat mentől elébb publicáltassa, s vegye le róllam a' gyalázatot. — Úgy láttzik sokan sajnállyák esetemet, kívánnyák, reménylik ártatlanságom megesmerését. Én Istenbe, s jó Királyomba bizom. Ezerszer tsókollak Angyalom, Mitzit és Lajost is.

S vagyok hív férjed barátod

Vay Miklós

Béts 14 Augusty 1807

Két éjtzaka és egy nap útaztam, reggel 8 óraker érkeztem ide. Azonnal mentem a Palatinushoz, ma is vóltam 7 óraker nálla, még másutt nem vóltam tsak G. Telekynél⁵³, ki is köszönt.

3. Vay Miklós levele Vay Miklósnéhoz, Bécs, 1807. augusztus 25.

Édes Angyalom!

Ebbe az órába vettem a Postáról 17 és 20 írt levelidet. — Én még se vigasztalhatlak az várt, engem meg igazító Királyi kegyelmes Resolútióval. Úgy tudom Felséges Királyom is láttya ártatlanságomat, de vagynak kik azt tartják hogy ártatlanságom megesmerése az udvart Compromittállya a publicum előtt. Istenem! mi emelheti jobban az Uralkodás ditsősségét, mint az Ártatlanság ki tapogatása, megesmerése és oltalmazása. Én bizom Jó Királyunk igazságába, reménylven,

53 Teleki Sámuel (1739–1822), udvari kancellár.

hogy utóllýára is önnön szívét veszi tanácsadóúl. Nem tsak nem ártottam én, de tellyes erővel igyekeztem szolgálni, használni ő Felségének. Minden ember tudja, mint igyekeztem a Recruták adásába szolgálni s Károly Hertzeg⁵⁴ kívánságát bé tellyesíteni. Lehetetlen, hogy ez utóllýára az udvarnál ki ne tudódjon. Ha tovább szenyvedek is de utóllýára ki kell világosodni Ártatlanságomnak. Ne epeszd magadat Édes Szivem, a jó Isten el fordíttya még róllam ezt a bestelenítésemet, mellynek ellenkezőjét érdemlettem. Tisztelem az Ángyom⁵⁵, a Bátyám, tsókolom a Hugom Pélynét⁵⁶ és a kis Louisét.

Téged Angyalom, Mítzit és Lajost Ezerszer ölel és tsókol

hiv férjed barátod

V. M.

Béts 25 Augusty 1807

4. Vay Miklósné levele Vay Miklóshoz, Pest, 1807. augusztus 25.

[címezés:] de Pesth

Monsieur

Monsieur le Baron Nicolas de Vay Chambellan de S.[a] M.[ajesté]

I.[mpériale] R.[oyale] Aposth.[olique]⁵⁷

Pesten 25^{dik} Aug 1807.

Édes Kintsem!

Tegnap estve vettem nagy vigasztalásomra pénteken irt leveledet; reggel én is irtam néked egyet a mellybe kértelek, hogy irj nékem gyakran mert a' bú maid meg emésztet hogy 6 nap a nélkül vóltam, annival inkább hogy Vitéz⁵⁸ azt irta a' Testvérednek, „hogy jobb a' reménység mint az egészség”. Az is rossz, hogy aludni nem tudsz édes szivem, kivált a' szemedre való nézve, az Istenért légy nyugodt elmével, gondolj, ha le fekszel, nem az olly ártatlanúl megsértet betsületedről,

54 Károly Lajos János főherceg (1771–1847), 1806-tól hadügyminiszter és a császári hadak főparancsnoka.

55 Vay Józsefné, bocsári Mocsáry Erzse.

56 Pély (Nagy) Jánosné, Vay Erzse. Vay József leánya.

57 A címzés ugyanez az összes Vay Miklóshoz írt levélen.

58 Vitéz József, magyar udvari ágens Bécsben, bihar megyei táblabíró és a református gyülekezet bécsi ülnöke.

hanem rólam, a' gyermekidről, arról hogy szeretünk mi téged és hogy várunk minden boldogságunkat te tőled.

Az én egészségem meglehetősen, Szombathy⁵⁹ minden nap el jön és ma minden harmadik nap ebédel nálam. Nem igen vagyok magamra hagyva, most a' Podmanitzkiné⁶⁰ és Rádayné⁶¹ is be jöttek a' vásárba, ma mindég itt van vagy az egyik vagy a' másik. Pélyné még el nem jött, félek, hogy vagy ő, vagy a' gyermeke meg betegedett.

Ma még egyszer irok estve felé, de mint hogy bizonyos nem vagyok meddig leszel Bétsbe, Vitéznek küldöm a leveletem, mond meg néki hogy küldje utánad, ha vissza találnál jönni. Ma vagy hólnapra várják a' Palatinust, e' nékem rossz hír; szeretem volna hogy addig maradt volna, mig vége nem lesz, vagy eggy vagy más módon. Tsókolak ezerszer.

J.

Karlsruh[é]ből azt írják, hogy az öreg Hertzeg⁶² talám Sweitzer König lesz, das heißt aber nur von dem deutschen Theil der Schweiz. Die Königin von Bairen⁶³ ist jezt dort. — ich möchte auch lieber dort sein! aber mit dir.

5. Vay Miklósné Vay Miklóshoz, Pest, 1807. augusztus 25.

Pest den 25^t Aug. 1807.

Lieber theurer Mann!

Ich benutze diese mir durch G. Szirmay⁶⁴ verschaffte Gelegenheit dir zu schreiben, wiewohl ein wenig mit der Besorgniß daß du diesen Brief späth erhalten wirst; freilich kann ich mir leider gar keine Idee machen bis wann du zurück kommst, weil ich fühle daß du vor Beendigung der Sache nicht weg kannst und doch wünschte ich dich so sehr hieher zurück. Je länger der Kaiser mit der Resolution darüber zögert, je weniger Hoffnung habe ich da sie günstig ausfallen wird,

59 Cseh-Szombathy József (1748–1815), 1782-től orvosdoktor, Pesten praktizált.

60 Közelebbről azonosíthatatlan.

61 Prónay Ágnes, gr. Ráday Pál (1768–1827) híresen szép hitvese.

62 Károly Frigyes badeni őrgróf (1738–1811).

63 Karolin bajor királyné, Vayné gyermekkori játszótársa.

64 Gr. Szirmay Ádám (1781–?) császári és királyi kamarás.

denn gewiß werden die unseeligen Menschen die dich schuldlos anklagten, die Freude daran finden den Saamen des Mißtrauens zwischen den Monarchen und das Land zu streuen nicht unthätig sein; ich beschwöre dich lieber theuer Mann bei unsrer Liebe, bei dem uns so heiligen Wohl unsrer Kinder, verhalte dich bei der ganzen Sache so ruhig als möglich, es ist gewiß nicht Trotz, du bist es deiner moralischen Würde schuldig; nicht nur daß nie eine unedle That dein Leben befleckte, sondern du widmetest deine Körper- und Seelen-Kräfte von jeher deinem Monarchen und deinem Vaterland, selbst in dem Augenblick thatst du es wo man dich ungehört verdammt, dieß erkennt der edlere Theil deiner Mitbürger, sie werden es noch öffentlicher Erkennen wenn es die Noth erfordert, wie wohl ich wünsche daß es nicht so weit kómen möge. Alles wünscht daß wenn der Palatin nicht durchdringen könnte, du doch ja bald zurückkommen mögtest weil deine Bestrafung nicht deine Sache sondern die des ganzen sei, nach meinem Sinn mußst du aber thun was dir der Palatin anrath. Man streitet sich hier noch viel wer die Urheber der Anklage sind, ich wünsche es nicht einmal recht zu wissen, aber so viel scheint sicher daß ein groser Herr in Wien, dem du dich auch jezt mit Zutrauen nähertest, dem eignen Geständniß seines Bruders nach, nicht ohne Antheil daran ist; du sagtest ihm hier einige mal die Wahrheit zu trocken; nehme dich in Acht lieber Engel wem du deine Anliegen vorträgst, nicht die allein sind oft gefährlich die die allgemeine Stimme dafür erkennt.

Weidenfeld⁶⁵ und seine Frau zeigen mir viel Theilnahme und Freundschaft, sie empfehlen sich dir herzlich so wie viele unsere Freunde; vielleicht einige Hl. Generale ausgenommen, erweckt deine Lage auch bei dem Militär Theilnahme, denn ungehört meinen sie sollte nicht gestraft werden; ich bleibe immer bei der Antwort da ich fest überzeugt sei Se Majestät würden deine Unschuld anerkennen, und lasse mich übrigens nicht irre führen. In dem Vertrauen auf diese Gerechtigkeit lehne ich auch alle Winke und Aufträge ab die mir manche für dich geben wollen.

Hier wurde ich durch eine Visite des Podmanitzky unterbrochen, er hofft alles Gute und beruhigte mich sehr dadurch daß er sagte der Palatin würde erst den 28ten kommen.

Unsere Kinder küssen dir tausendmal die Hände, ich umarme dich in Gedanken und bin ewig

deine
treue Jeanette

65 Br. Weidenfeld, Karl Philippi (1741–1811) altábornagy, 1800-tól a budai vár parancsnoka.

Noch eines lieber englischer Mann, du zeigtest meinen Brief durch G. T.[eleki] dem Kanzler⁶⁶ und auch Karl Gegling brummen d[arf]⁶⁷ ich jezt nicht mit dir, aber die Ergießungen meines Herzens sind nur für dich; Gegling schrieb mir sehr hübsch und theilnehmend, ich werde ihm nächstens antworten.

6. Vay Miklós Vay Miklósnéhoz, Bécs, 1807. augusztus 27.

Édes Angyalom!

Dolgom tsak ott van a hol vólt, reménylem ezen a héten decidáltatódik. Károly Hertzeg, úgy hallok reám haragszik — Istenem melly szivesen kívántam a Diaetán, a recROUTák adásába kívánságát tellyesíteni. Mennyit beszéltem, mennyit jártam, fáradtam én abba, bizony senki se igyekezett jobban nállamnál ezekbe az udvar Kivánságát tellyesíteni. Valamint az Oblatum adásába is a leg tisztább szívvvel szolgáltam. De nints út és mód, mellyen Károly Hertzegnek tett szolgálomat bé bizonyíthassam.

A Bellicumnál már publickálódott, hogy a Salétrom ára à 1^a Septembris Másája 13 forinttal fellyebb fizetődik, ezt meg irtam Szunyogyh Demeter Úrnak, meg küldöttem az szükséges Instructiót. A melly levél ezen dologba nekem irodott Pestre vidd magadhoz, bontsd fel, s tartsd magadnál mig le megyek.

ÉN G. T.[eleki]től küldöttem le egy irást az Ötsém[ne]k G. Kemény Sámuelnek,⁶⁸ olvasd meg magad is és irasd le magadnak, de magad ne ird le Angyalom, mert az mellyidnek ártand, de ha magadnak is le iratod, jól teszed.

A Tordasi processusról irtam a Testvéremnek, s kértem hogy irjon G. Keménynek, mert én most ezekről irni alkalmatlan vagyok.

17 és 20 irt leveledet is vettem, de az ólta semmit se tudok felőlletek.

Mitzit, Lajost 's Téged Édes Angyalom Ezerszer tsókol s ölel

Béts 27 Aug. 1807.

hiv férjed barátod

Vay Miklós

Az Anglus Órámat hozasd el Angyalom az Órás Zeifertől, Ő az Kigyó Úttzába lakik. Én magam attam nékie által, az ólta mindég nálla van az arany lántzával.

66 Gr. Pálffy Károly (1735–1816), magyar kancellár.

67 Ez a rész kitért az eredeti levélből.

68 Kemény Sámuel, 1804-től gróf, 1810-ben a rendek táblai elnöke (†1817).

7. Vay Miklós levele Vay Miklósnéhoz, Bécs, 1807. augusztus 28.

Édes Angyalom!

Ma sokkal több reménységem vagyon, mint e napokba volt; hogy ártatlanságom Ő Felsége előtt ki fog világosodni. Most többet nem írhatok, de ezen reménységnek jó fundamentoma van. Mentől többet vizsgálják esetemet, és tselekedetimet, anynyival inkább ki kell az igazságnak jönni a világosságra.

Ma vettem mind a te leveled, mind a József levelét de dato 25. Ez elég hamar jött. Egészségem meglehetősen, esetem szerentsétlenségibe ártatlanságom vigasztal. — Úgy hallom az enyiméhez hasonló eset volt, már nem tudom 1650 vagy 1750 Diaetán Eszterházy József Generálissal⁶⁹, a ki diaetán fosztatott meg hivatallyától, de megint vissza tétetett. Keresse ki ezen Casust a testvérem, s küldje meg mindjárt Estafétán, mért ezen Casust nagyon szeretné tudni jó Palatinusunk is, a ki érettem mindent a mit lehet teszen. Én reménylem három vagy 4 nap dolgom el válik és reménylem jól. — Nagy szerentse, hogy a Diaeta olly mérséklett lépéseket tett, mellyekben belé kötni nem lehetett senkinek. Ezen tsendesség Ő Felségének nagyon tettzik.

V. M.

Igaz férjed

Pénteken talám 28

8. Vay Miklósné levele Vay Miklóshoz, Pest, 1807. augusztus 30.

Pest den 30ⁱ Aug. 1807.

Gestern lieber theurer Engel erhielt ich deinen Brief vom 25ⁱ; es schmerzt mich sehr daß du so lange in Ungewißheit über dein Schicksal bleiben mußst und doch liegt so viel hohes beruhigendes in dem Gedanken daß deine Unschuld an Tag komen muß, man mag dagegen arbeiten wie man will. Alles ist in der gespanntesten Erwartung was aus der Sache wird und in der Ungedult über die Verzögerung verbreitet man verschiedene Gerüchte die man mir jedes mal hinterbringt, ich lasse mich aber nicht irre machen, sondern halte mich an das was du mir schreibst, denn übel kann es auf keinen Fall aus fallen, das läßt die Gerechtigkeitsliebe des Kaisers nicht zu.

69 Valószínűleg hg. galántai Eszterházy József, tábornok (†1759).

Die Pelyn kam vorgestern Abend an und geht morgen in Begleitung ihrer Mutter und Schwestern nach Kálna zurück, sie wollten auch ich sollte mit, bis ich aber nichts bestimmtes über unser Loos weiß gehe ich nicht von hier weg, wenn auch alles was⁷⁰ ich kenne weg gehn sollte; unsre Kinder sind mir Gesellschaft genug und das ruhige Bewußtsein daß man dich ohne die größte Ungerechtigkeit nicht ganz unterdrücken kann, da vielleicht niemand wegen den Rekruten und Subsidien so viel für den Hof arbeitete wie du, hält mich aufrecht; manchmal schmerzt es mich aber hören zu müssen, „miért beszélt mindég az udvar mellett? már meg van a' Köszönet.“ Ich antworte immer daß es wenigstens dem Land zum Beweiß dient daß du nicht aus neben Absichten sondern aus innerer Überzeugung sprachst, du würdest auch jezt, da du so tief gekränkt bist, eben so für jede Aufopferung stimmen die du zur Erhaltung des ganzen nöthig erachtetest; hättest du dich dadurch einschmeicheln wollen, so hättest du auch Wege finden können dein Bemühen am rechten Orte anrühmen zu lassen.

Mitzi und Lajos küssen dir die Hände, wir sehnen uns herzlich nach dir; wenigstens lieber theurer Mann schreibe recht oft, wenn du auch weiter nichts zu sagen weit als „ich bin gesund und liebe euch.“ Adieu ich umarme dich tausend mal.

J.

Ich grüße den Szabó⁷¹ und danke für seinen Brief.

9. Vay József levele Vay Miklóshoz, Pest, 1807. szeptember 1.

Kedves Ötsém!

Augustus 26^{dikán} hozzám botsájtott Leveledet vettem. Vóltam G. Szapáry⁷² ő Excellentiájánál is. Nagyító Üvegen nézed szerencsétlenségedet. Jó Királyunk látytya sérelmedet; Hazafi Társaid meg esmérik ártatlanságodat; Lelked ismerete is azt mondja: Hát mi hibáz becsületedben? A Posztó fejr fonalában csak oly becsüllet lakik, mint az én fekete mentém szinetlen fonalában. Nagyobb a Delátorok baja. Mert rettegnek ártatlanságod meg esmerésétől. Kiknek Herczeg Károly bár oly hamar ne hitt volna. Nem állottál útyában. Sőt kívánságát az elegen túl is sürgetted. Innen a Comandirozon kívül más ki informálhatná Károly Herczeget nincsen. E

70 helyesen wen

71 Váradi Szabó János (1783–1864), a Vay gyerekek nevelője, Pestalozzi legismertebb magyarországi követője, 1822-től a debreceni salétromgyár felügyelője.

72 Gr. Szapáry János Péter, ekkor a nádor főudvarmestere.

tudod mint öreg Úr nehezen avattya magát abba a mit el kerülhet. Úgy tudom egyszer irt. Hanem a Bán⁷³ tehetne valamit, ha a Palatinussal jobban vólna. Ezt magára nézve is igen jól tenné. Ő most ott leszen Bécsbe.

A Körös körül tett operátiod felül itt nem szükség sokat beszélni. Tudja a Publicum a Collaudatoriumot. És az annak elég.

Ide az a Hir érkezett, hogy Gyürky⁷⁴ ő Exc. a Bánátba meg holt. Azt tartom ezt a Palatinusnál meg tudhatod.

Attól félnek némellyek, hogy addig húzódik a Resolútió az Ország Repraesentatiójára, míg a császár Bécsből el utazik.

Az enyimek tegnap el mentek Kálnára.

Hogy mindenünknek 1/100. részét adjuk a Fejedelemnek az én Ideám volt. De a hogy azt kivált Épületeink ki hagyásával 's a. t. meg nyesték, 's el czifrázták magaménak nem esmerhetem. Jót kívántam. Ha véghez vinni egészen nem lehetett, rólla nem tehetek.

A Vas Kemenczémről, el ne felejtkez, Belül fűtő kel cselédeim szobájában. Tsak olyan lapos tetejű legyen. De ajtajával, 's csőjével készen.

Az én Francia újságom már régen ki maradott. Talán fél esztendőre praenumerált Vitéz Úr. Tud meg. És ha lehet à 1^a Oct csak constituáld az utolsó fertály Esztendőre is. Ha egy fertályra már nem lehet maradjon új Esztendeig.

Mig élek leszek

Pesten 1. Sept. 1807.

hiv testvéred szolgád

Vay József

10. Vay Miklósné levele Vay Miklóshoz, Pest, 1807. szeptember 1.

Pest den 1ten September 1807.

Die gute Adam Szirmay⁷⁵ verspricht mir dir diesen Brief selbst in die Hand zu geben und so kann ich dir lieber theurer Mann alles sagen was ich auf dem Herzen habe, vielleicht kannst du einiges davon brauchen, vielleicht auch nicht. Dein Bruder war gestern lange bei Z. er weiß aber auch nicht mehr wie wir; nur das einzige fügte er hienzu daß er fürchte man würde die den Landtag betreffende

73 Gr. Gyulai Ignác altábornagy, 1806. április 18-tól horvát bán.

74 Gyürky István, torontál megye főispánja, belső titkos tanácsos (†1807).

75 Gr. Szirmay Ádámné, feltehetően Podmaniczky Teréz (†1841).

Conferenz von einem Tag auf den Andern verschieben und auf einmal würde es heißen jezt müsse der Kaiser seine Reise nach Steyermark antreten und der Palatin und du würdet unverrichteter Sache zurück kommen. Die Stände fangen an sehr unruhig zu werden, theils weil sie so lange unbeschäftigt bleiben, theils wegen deiner Sache; sie sprechen schon davon daß sie darinnen eine Circular Sitzung halten wollen und nur die Sorge dir vielleicht mit dem besten Willen zu schaden hielt sie bis jezt zurück; ohngefähr 8 Tage nach deiner Abreise fíng an alles an ruhig zu werden und dein Bruder sagte einigemal „so sind sie, nur der Eindruck des ersten Augenblicks wírk und bestimmt zum Guten;“ jezt kommen aber die Abwesenden nach und nach zurück, N. P. — P. D. — B. und dergleichen Köpfe bringen alles in Gáhrung, kein Tag vergeht wo nicht einige zu mir kämen, um zu wissen wie die Sache steht und mir Ideen mittheilen die mich oft schaudern machen; ich wünsche von ganzer Seele daß du deine Ehrenrettung blos allein der Gnade deines Monarchen zu danken haben sollst, beginnge aber Erzherzog K. die Unge rechtigkeit dich zu unterdrücken so mache daß du Wien verläßt ehe hier Sitzung gehalten wird, alle sagen es wäre nicht gut wenn du damals oben wárst; ob du aber hier sein sollst ist auch eine Frage, vielleicht solltest du es in Kálna abwarten; dein Bruder ist auch halb und halb der Meinung. Auch im Fall du völlige Genugthuung erhältst, will man doch darauf dringen daß der Hof die Denuntianten heraus gebe, was aber wohl nicht geschehn wird. Der Banus ist der allgemeinen Meinung nach auch unter der zahl, ich kann mir aber diese Niederträchtigkeit nicht denken; freilich sagt man es ist nicht aus Haß gegen dich, aber der Effect ist je doch gleich, könnte man ihm trauen so wäre vielleicht durch ihn in der Cancellary des Erzherzogs was zu machen, oder auch bei ihm selbst; Alvintzi⁷⁶ ist zu fürchsam um sich der Wahrheit anzunehmen. Dein Loos mag sein wie es will lieber Mann, so raubt dir doch *die* Ehre, die auf Handlungen gegründet ist, kein Machtspruch der Welt, allgemein wird diese anerkannt.

In den Augen der Stände gewinnst du so gar, es versöhnt sie deiner Beharrlichkeit einzahlen und Rekruten stellen wegen, sie sehn es als einen Beweiß an daß du doch noch für das Allgemeine stimmst denn sie glaubten dich wirklich geändert. Herzog Albert⁷⁷ war dir ehemals gut, könntest du nicht durch ihn dem Erzherzog Karl näher kómen? ich glaube ihn eigensinnig aber ich kann ihn nicht

76 Br. Alvinczy József (1735–1810), 1797-tól Magyarország katonai parancsnoka, 1808-tól tábornagy.

77 Albert Kázmér Ágost (1738–1822), szász–tescheni herceg, 1765–1780 királyi helytartó Magyarországon, 1780–1792 között főkormányzó az Osztrák–Németalföldön, 1795-ben visszavonult és ezután Bécsben élt.

so ungerecht glauben, daß er auch der Überzeugung, wenn sie ihm beizu bringen wäre, nicht nach geben sollte.

Ich wirtschaftete so viel als nur möglich ist, dennoch habe ich aber nicht Muth Kurner die 500 fl auszuzahlen um nicht ohne Geld zu bleiben, im Fall du nicht bald kommen solltest; jezt habe ich gar keine Hoffnung daß etwas nachkommt, das abgerechnet was Boer schicken soll. Heu, Haber, Holz& immer immer viel weg, dann traktiere ich nicht, kann es aber doch nicht vermeiden manchmal jemand anzuladen, so wie z. B. Teleki, Pronyai Sándor⁷⁸ — Unsere Theresa hat Teleki Josi ihre Fanny⁷⁹ zugesagt, sie glaubt wir kommen bald nach Sóltza und will gleich dort sein so wie sie unsre Ankunft erfährt, ihr Brief ist so confus, daß der Styl allein schon zeigt wie sie Theil an unsrer Lage nimmt; dieß ist wieder einmal etwas um sie in Bewegung zu setzen, ich glaube wenn ich unbescheiden genug wäre es zu verlangen, sie käme hieher zu mir. Die Pelyn ist gestern wieder abgerießt und die Schwägerin begleidete sie, jezt habe ich kein weibliches Wesen an was ich mich anschließen könnte wie dieß Podmanitzkyn, die wird aber auch nicht lange wahren; doch das ist das geringste der Himmel soll dich nur bald nach Haus bringen.

Bach soll diese Woche weg gehen, ich muß mich erkundigen was man ihm zu zahlen pflegt; wenn ich nur wüßte ob dein Pferd gut abgerichtet ist; jezt sollte es durch jemand vielleicht geritten werden, der es nicht wieder verdirbt, versteht sich der Reitknecht dazu?

Szombathy und 20 andere lassen dir recht viel Schönes sagen, ich mußte immer ein ganzes Register von Nahmen schreiben. Es heißt der Landtag soll nur bis zu Ende Sept. wahren und im Nov zu Preßburg zusammen kommen.

Den Process werde ich Mara übergeben und das was du verlangst abschreiben lassen; dein Bruder schrieb noch ehe Teleki ankam an G. Kemény in dieser Angelegenheit. Er macht mir bang, seine Gesundheit ist nicht gut, dennoch wohnt er allen Deputationen bei und arbeitet viel, wenn er nur nicht um Ende krank wird; deine Lage geht ihm sehr zu Herzen und wenn man ihn auch durch den Streich treffen wollte, so hat man den zweck vollkommen erreicht; doch wird ja vielleicht bald alles gut werden, oder ist es vielleicht schon. Ich küsse dich tausendmal lieber englischer Mann.

J.

78 Br. Prónay Sándor (1760–1839), császári és királyi kamarás, később az evangélikus egyház főfelügyelője.

79 Gr. Teleki József (1778–1809), császári és királyi kamarás, felesége szigetih Szerencsy Franciska.

11. Vay Miklósné levele Vay Miklóshoz, Pest, 1807. szeptember 2.Pesten 2^{dik} Septembris 1807.

Édes Kedves Lelkem!

Ma délbe vettem Sz: által leveledet, a' mellyet mindjárt a' Bátyádnak által küldtem, még nem tudom bé tellyesitheti Kiványságotad, de már egy néhány nappal ez előtt hallottam, hogy említeték az Eszterházy Cassusát és hogy mondták, hogy ennek minden circumstantiákat fel kell keresni, tsak azért irok most előre, hogy ha már meg lenne és hozzád küldődne, a' Staffetta mindjárt el indulhatna. Adná az Isten, hogy ártatlanságod már egyzer világoságra jöjné; minnek utánna annyit dolgoztál ő Felségéért lehetetlen képzelni, hogy az meg nem tudódna; a' jó Palatinusunk maga fogja azt meg esmérni, mert többnyire az ő akarata szerint mentél mindenbe, ezen szerzetlen rosszul magyarázott beszéden kívül.

Küldök néked itt egy rakás levelet, mellyet tegnap vettem, némely dolgokra hamar választ kellene, én pedig nem tudom szándékokod, talám lenne annyi időt Szabónak egy néhány sort dictálni. Alig ha Ormóst nem kell utoljára Tisztartónak fogadni, igaz hogy ő a gőgén kívül nem rossz volt, tsak az Inspektor mehessen ki véle. A Lökiek cránt irtam Désy Úrnak már ez előtt 5 nappal, reményem, hogy meg fogja vizsgálni mi módon lehet rajtok segíteni a' nélkül hogy mi is igen nagy Kárt vullanánk; a' mint látzik nem sokra fog menni az idén az életbéli jövedelmünk; bár tsak a' bornak jó ára lenne, hogy a' most tett addósságainkkat leg alább lehetnének úgy mint a' hátra maradt interesseket is.

A mit G. T.[eleki]-nek G. K.[emény] számára által adtál le iratam, a Processust is el viszi Mara Úr; azt mondja nékem, hogy még ebbe az esztendőbe Erdélybe szándékozol menni, félek, hogy későre maradt.

Estve.

A Bátyánk nálam volt, azt mondja, hogy amit kértél nem lehet küldeni, mert a' Diaetalis Actákba nints, keresik az Eszterházy Archivumba. Meg monda nékem kinek köszönhetünk a' bajunkat, az egyikén nem tsudálkoztam a ki az delátiót fel tette, de a másíkról a ki küldte nem tettem volna fel; most sok világos ellőttem.

Szirmayné tsak holnap indul és lassan utazik, de még is jobb a' leveleket általa küldeni mert nem postára való.

Ezzel maradok

Édes drága Kintsem

hiv Jeannettod.

12. Vay Miklósné levele Vay Miklóshoz, Pest, 1807. szeptember 2.

Lieber Mann!

Morgen reißt unsre Nachbarin von Erdőbénye von hier nach Wien, ihr übergab ich zwei Pakett Briefe von unsern Hofrichtern u. d.[ie]g.[leichen] den 4^t Tag wird sie in Wien ankommen u sich bei Hl. Agenten von Sok⁸⁰ gleich nach dir erkundigen, ich bitte dich mein Engel gehe gleich zu ihr um selbst alles zu übernehmen.

Schon seit mehreren Tagen spricht man hier von dem Eszterházy den dein Loos wenn es mir recht ist anno 1740 traf, in den Diaetal akten befindet sich aber nichts davon sondern in dem Familien Archiv wird darnach gesucht; so wie man etwas findet schicken wir es per Estaffette, ich fürchte aber es wird späth werden, oder wünsche viel mehr daß bis jezt alles beendet ist; Gottlob daß du mir wenigstens schon Hoffnung einflößest, auch mich freut sie, aber besonders darum weil ich dich jezt ruhiger glaube; deine Gesundheit ist das einzige was mich immer zittern machte.

Ich habe dir heute schon sehr viel geschrieben, so daß ich ganz erschöpft bin; unsre Kinder küssen dir tausendmal die Hände und ich bin ewig

deine

treue dich bis an

den Tod liebende J.

Pest d. 2^t Sept.

13. Vay Miklós levele Vay Miklósnéhoz, Bécs, 1807. szeptember 3.

Édes Angyalom!

Még se jött ki dolgomba a Resolútió, de sokára már nem haladhat, telyes reménységem van az ő Felsége igazság szeretetibe, melly nékem illendő satisfactiót fog adatni. Reménylem 2 s 3 nap alatt vége lessz 3 1/2 héti senyvedésimnek.

A mi jó Palatinusunk szives igyekezetei után, illy Kegyes és jó Kirányunk alatt lehetetlen kételkedni is a felől, hogy a Diaetalis Repraesentációnkra is Kegyes és az Ország meg elégedését magához vonszó feleletet ne Kapjunk. Bizony Confundálni fogja Kegyes Királyunk a hitetlenek álnokságait. Látni fogjátok nyilván melly nagyon utállya az álnokságot.

80 Sók János, volt göttingai diák, Bécsben mint ágens dolgozott a kancellária mellett.

Sokat szenyvedtem Angyalom! nevelte szomorúságom az, hogy láttam miattam szivedet sebhettét búslakodásid. — Nagy részt vettél szerentséltlenségemből, melly gyötrelmeid képzelése sokat gyötört engemet. De reményilem nem sokára vége leszzen mind ennek, és életünk hátra lévő esztendeit, az Egek legfőbb áldásának házitsendes és leg főbb világi boldogságunknak, s két Kedves gyermekink nevelésinek szentelhetjük. Ezt óhajtya az egektől az álnokok hiteltlensége által meg sebhettét, és azért elevenen érző szívvvel buzgó hiv férjed s barátod

Vay Miklós

Béts 3 Septembris 1807.

14. Vay Miklós Vay Miklósnéhoz, Bécs, 1807. szeptember 6.

Édes Angyalom!

El hozta jó barátnéd Sz[irmay]né 2 leveled és a czipőköt, tellyesítem Commisziódat a Mitzi tzipője tsináltatásába. Három leveleit vettem Testvéremnek.

Dolgom még sints el végezve, de bizonyosan egy két nap elvégződik. Nem haladhat már sokára. Én minden jót reménylek, jó Királyunk igazság szeretetitől. Mihelyest dolgomnak vége szakad azonnal megyek éjjel nappal hozzád Angyalom, szenyvedésemnek egyedül a te szived lehetővén Orvosa. Tsak a házi boldogság pótolhatván ki minden viszontagságimat.

Kedves Testvérem, s az Ángyom tisztelem, tsókolom,

Mitzit, Lajost s téged Ezerszer meg ezerszer öleli, tsókollya

hiv barátod s férjed

Vay Miklós

Béts 6. Septembris

1807.

Ezen levelem vétele után ne írj Angyalom. Reményilem leg fejjebb Csütörtökön haza indulok, talám Szerdán is.

A Bánus nints még itt.

